

In memoriam

Dušan Soudek nás opustil

V úterý 25. září v podvečer v jednom z Domovů důchodců v kanadském Kingstonu (Ontario) opustil tento svět profesor MUDr. Dušan E. Soudek CSc., Drh.c., jediný a stálý zahraniční dopisovatel revue *Universitas*. Dožil se 92 let. Ještě ve druhém čísle tohoto ročníku jsme si v rubrice „Jak je to jinde ve světě“ se zájmem přečetli jeho poslední stať Univerzity na severoamerickém kontinentě. V tisku je jeho vůbec poslední text *The Progressive Marxist Biology in Czechoslovakia* ve vědeckém, rovněž brněnském periodiku *Folia Mendeliana*, vydávaném jako supplement *Acta Musei Moraviae*. A snad je to signum nějaké mystické vazby, že právě 24. září t.r. byl v Biskupském dvoře Moravského muzea slavnostně položen základní kámen k nové budově *Mendeliana*. Genetik Dušan Soudek – pokud žil ještě v Brně – bydlel jen za rohem.

Narodil se v Praze 4. května 1920, všechny školy však už absolvoval v Brně. Od studentských let jednoznačně tíhnul – ve stopách svého otce – k experimentální biologii; často vzpomínal na své první, domácí pokusy a pozorování jejich výsledků světelným mikroskopem. Na Masarykově univerzitě vystudoval lékařství a po promoci nastoupil jako asistent na Biologický ústav Lékařské fakulty k profesoru Ferdinandu Herčíkovi. Bylo to v roce 1939, vypukla 2. světová válka a vysoké školy v okupovaném Československu byly nacisty zavřeny. Prof. Herčík válku přežil v Radioléčebném ústavu, v onkologickém Domě útechy na brněnském Žlutém kopci. D. Soudek v tomto mezidobí vystudoval chemickou průmyslovku a pracoval jako volontér výzkumných zemědělských ústavů. V rámci Domu útechy uvedl prof.

Herčík v život Radiologickou stanicí, která mj. připravovala přesně kvantifikované preparáty radonu pro léčbu nádorů zářením. Na této práci se podílel i D. Soudek. (Často vzpomínal na tuto etapu svého mladého života a přičítal některé nežádoucí poruchy zdraví svého i svého prvního syna mutagenním efektem radioaktivního záření, s nímž tehdy přicházel do každodenního styku.)

Hned po osvobození na konci války své medicínské vzdělání dokončil a promoval na Masarykově univerzitě v roce 1949 (na jeho latinském diplomu bylo jeho jméno Dušan přeloženo jako *Eupsychianus*). Současně se vrátil k prof. Herčíkovi, který svůj Biologický ústav na Lékařské fakultě urychleně a racionálně uvedl do nového provozu a – obklopen mladými nadšenci (z nichž Soudek byl nejstarší) – jej zaměřil na radiobiologii; převedl do něj i zmíně-

nou funkci Radiologické stanice. Radiobiologie se pak postupně rozšiřovala na biofyziku – a Herčík na svém ústavě otevřel i novou výzkumnou tematiku: biologické funkce velkých molekul s modelovým objektem bakteriálního viru – bakteriofága. Soudek se vypracoval k Herčíkovu nejzkušenějšímu asistentovi na poli biologie buňky – a ta se v této době postupně vydala cestou výzkumu její dědičnosti, cytogenetiky. (Uvědomme si, že lidstvo tehdy ještě nevědělo nic o významu DNA pro dědičnost.) Od samého začátku se Soudkovým objektem výzkumu stal lidský karyotyp, tj. obraz chromozomů člověka.

V této souvislosti Soudek brzy na vlastní kůži poznal, co pro biologa znamená nadcházející období „pokrokové sovětské biologie“. Pokrokový prof. Herčík mu uložil výzkumně potvrdit a rozšířit „objev“ O. B. Lepešinské, což ovšem nebylo možné. Po „vítězném“ únoru 1948 prof. Herčík na své asistenty také naléhal, aby vstoupili do některé „už ideologicky očištěné“ politické strany Národní fronty. Soudek v dubnu 1948 vstoupil do strany sociálně demokratické, jež ovšem zanedlouho nato integrovala do KSČ – a Soudek se tak proti své vůli stal kandidátem KSČ; ale byl z ní vyškrtnut už v roce 1950.

Když v témže roce nastoupil vědeckou aspiranturu (tehdejší postgraduální studium), určil mu prof. Herčík jako jeho školitel už naznačené téma: zopakovat a nezávisle potvrdit pokusy O. B. Lepešinské – tj. možnost vzniku živé hmoty z neživé. Výsledkem ovšem nemohlo být nic jiného, než to, co objevil L. Pasteur už před 150 lety: že živá hmota vzniká vždy jen ze živé buňky; a že útvary, které Lepešinská popisovala jako buňky, jsou pouhé fyzikálně chemické shluky molekul – koacerváty. Z celé této infaustní epochy Soudkovy práce směla vyjít jen jedna publikace, a to až v roce 1957. Hodnost CSc. tak mohl získat teprve v roce 1956.

Ovšem už v roce 1953 musel na Masarykově univerzitě přejít jako odborný asistent na nově zřízenou fakultu Farmaceutickou. Krátkodobá Chruščovova liberalizace ovšem brzy skončila. Soudek byl Komunistickou stranou zbaven jakýchkoliv perspektiv odborného vývoje, jeho habilitační práce se na univerzitě „ztratila“ a v roce 1960 byla Farmaceutická fakulta v Brně zrušena „přeložením“ do Bratislavy. Soudek se vrátil na Herčíkův ústav Lékařské fakulty. Roku 1963 byl jako vedoucí Genetického oddělení přeložen na nově zřízený Výzkumný ústav pediatrický v Brně. V roce 1964 mu pak byla přece jen umožněna habilitace z biologie.

Soudkův výzkum v lidské cytogenetice mu přinesl návštěvu cytologa prof. Robinsona z kanadské University of Western Ontario, který pak dohodl se světově proslulým kanadským genetikem prof. Barrem Soudkovo pozvání k tříměsíčnímu studijnímu pobytu na této univerzitě jako „visiting professor“. Místní organizace KSČ v Brně sice odmítla Soudkovi tuto cestu schválit, ale učinila tak až v době, kdy Soudek už byl v Kanadě.

Přišel rok „Pražského jara“ 1968. Už v srpnový den sovětské invaze do ČSR poslali Soudkovi jeho kanadští přátelé pozvání do Kanady. Dušan s celou rodinou (manželkou a třemi syny) reagovali okamžitě. Už 22. září přijeli do Vídně a odtud 13. října do Kanady – jako „landed emigrants“. Dušan Soudek pracoval rok opět jako visiting scientist u prof. Barra na University of Western Ontario v Londonu, odkud byl povolán na Queen's University v Kingstonu jako reserach associate v Ontario Mental Health Foundation, která mu financovala jeho genetický (hlavně cytogenetický) výzkum psychických aberací člověka – až do jeho odchodu do důchodu v roce 1985; pracoval až do roku 1987.

V Kanadě byl v té době vědecký výzkum na poli klinické genetiky v plenkách.

A tak se D. Soudek stal jedním z „otců-zakladatelů“ kanadské lékařské genetiky. Ve svém vrcholném období se věnoval výzkumu fragilního chromozomu X. Roku 1982 byl jmenován profesorem.

Publikoval 50 původních experimentálních prací (v ČSR, ale většinou za kanadského pobytu), ve své době u nás pionýrskou monografií „Základy obecné cytologie“ (s prof. Nečasem) a bezpočet prací popularizujících nejen biologii a genetiku, nýbrž i celou řadu významných témat z politiky, historie a obecně kultury. Svou poslední vědeckou práci Karyotype Evolution in Contemporary Man pak uveřejnil opět v brněnských Scripta medica (1993, vol 66: 215–234), v souvislosti se svou promoci čestným doktorem Masarykovy univerzity 15. ledna 1999.

Naši čtenáři ho dobře znají z rubrik „Jak je to jinde ve světě“ a „Jak to vidím já“. Několikrát nás v redakční radě zahřály u srdcí jeho opakované vzkazy, jak si váží možnosti autorsky přispívat do naší revue, protože periodikum obdobného cíle a úrovně nevydává žádná univerzita ani v USA, ani v Kanadě.

Roku 1962 mu byla udělena Cena Jihomoravského kraje a o tři roky později (r. 1965) Mendelova medaile (Moravské muzeum v Brně). Roku 1993 pak Zlatá medaile Lékařské fakulty Masarykovy univerzity v Brně.

A tak nás tato vzpomínka na vynikajícího biologa, zkušeného učitele, polyhistora současné doby, vzácného člověka a nezapomenutelného přítele zavedla tam, kde jsme ji začali. J. Šmarda